

nem ilyen látványos. Miránk nem lehet alapozni sem politikailag sem gazdaságilag. Még talán egy küszöbön lévő atomháború borzasztó légkörében lehetne hatásunk, amikor a megrettent emberiség esetleg rádöbbenne a menekülés egyetlen útjára, persze csak akkor, ha lenne bátorságunk jó hangosan elkiáltani a „ne ölj!” parancsot egy olyan légkörben, amely biztosan gonoszabb és irgalmatlanabb, mint a mai baracskai világ. De ne foglalkozunk a beláthatatlan jövővel. Kérdezzük meg inkább ma: van-e olyan evilági ígéretünk, amely mégis hatna sokakra úgy, hogy azok belátnák: mellettünk vagy közöttünk a helyük? Vagy szükségképpen, hogy elveszítsük a tömegeket vagy meg se szerezzük, ha egyszer a sorsunk hasonlítani kezd a virágvasárnapi tömegbázist oly gyorsan elvesztő Jézus-éra?

„Az elit ne törjön le, az elit ne futamodjék meg a nehézségek idején” – mondaná Bibó István. Elhagyta kényelmes, vasárnapi kereszténységét? Érje be a „száz annyival”. Ne vágyakozzon a falusi, méhdöngéses lugasok horatiusi nyugalomára, a melegen doromboló cserépkályhák melletti békés alkonyokra, estékre. Ne irigyelje a semmit vagy keveset tevő, önmaguknak élő emberek problémátlan világát. Az elit azért elit, hogy legvilágosabban lássa és legélesebben megfogalmazza a kor tennivalóit. Az elit attól elit, hogy van ereje, sőt több ereje van a küzdelemre, mint másoknak. Az az elit, amely nem születésétől, kiválasztódásától, hivatalától, pártfogóitól, imaszíjait szélességétől lesz elit, hanem valóságosan attól, hogy élcsapat és holnap már nem lesz elit, ha szemei és izmai gyöngülnek, mert nem attól elit, amitől a csinált elit. Nos, ez az elit ne szégyellje magát, élcsapat voltát. Semmilyen, valamit tenni akaró emberi alakulat sem szégyelli elit voltát, amíg tudja mit akar tenni. Sem Pál, sem a kommunisták pártja nem szégyellte határozott törekvéseit. Én sem szégyellem, ha magamban érzem a Lelket, ha lelkiismeretem – emberi baklövéseim mellett – egészében véve igent mond arra, amit célul tűzök ki, és amiért dolgozom. Ezt akartam másodjára említeni.

(Befejezéshez közeledve)

Most visszatérek Hamvazószerdára. Azóta lemostam a hamu nyomait, azóta megtudtam, hogy az ellenünk ható erők tovább működtek. Talán keserű lennék, ha időközben papírra nem vetem ezt a túlméretezett gondolatsort. Ehelyett azonban úgy érzem magam, mint a juhász, aki belefújta búját a birka bőrébe és szélnek eresztette belőle. Ha meg nem sértődtek, megkockáztatom azt a hasonlatot, hogy a Lélek is segített fújni ezt a pneumatikus dudát, ezért érzem magam nyugodtnak. Nem szépnek vagy okosnak, csak egyszerűen nyugodtnak. Nyugodtan és Jézussal együtt érezve akarom járni a szenvedés következő heteit.

(Rövid imádság)

Jézusom, adj erőt, küldd el Lelkedet, hogy becsületesen és lelkiismeretesen járjuk a számunkra készített utat. Légy velünk, hogy közös dolgainkat szépen megbeszélve tanúskodhassunk tanítványaid szerető egységéről. Leheszünk hegyre épült város, tartóra helyezett gyertya, el nem

rejtett nép. Egymás lábát megmosni tudó, ellenségeit is szerető, rájuk eulógiát mondó, őket mindvégig megnyerni akaró közösség, amely a Lélek által egy Veled és Atyáddal, ebben és az eljövendő Országban.

(Záradék és magyarázat)

1 Feria quarta cinerum Hamvazó szerda neve a latin misekönyvben

2 Mondd meg, mit imádkozol és megmondom, ki vagy. Az „ecclesia orans”, vagyis az imádkozó egyház, a dogmatikában is hitforrásként szerepel. Nemegetszer imádkozva tudjuk legjobban elmondani, hogy kik és mik vagyunk. Nem véletlen tehát, hogy közös dolgaink első fejezete – megszületésétől kezdve – elmélkedéssel indul. Az idén Hamvazó szerdára emlékezem.

Készült 1984-ben

LÉNÁRD ÖDÖN

KONCENTRÁLT TÁMADÁS A „HALLGATÓ EGYHÁZ” ELLEN AZ 1961-ES PERHULLÁM

II. rész

Az „illegális Oltáriszentség”

Az állami keretből való kilógást, az ember külön, önálló létét is államellenesként kezelték. Ha valaki nem nyúlt templomban, hanem a lakásán misézett, gyóntatott, előadott, vagy bármi vallási tevékenységet végzett, az már magában is államellenesnek számított, legfeljebb az adott eszközökkel nem volt bizonyítható. De mihelyt más is jelen van, és így a dolog bizonyíthatóvá válik, az már államellenes szervezkedés is. Így ítélték összeesküvésért olyanokat, akik mindössze ketten voltak. Ez a „jogi” helyzet nálunk csak 1976-ban, a helsinki egyezmény törvénybe iktatásával szűnt meg. Addig nem egy lakás kápolnának használt szobájából „bűnjelként” vitték például az „illegális Oltáriszentséget”! És hogy ezek az eszeveszett ostobaságok, hogy le tudnak rakódni a társadalmi tudatban, arra bizonyíték, hogy mikor a hetvenes évek végén valakinek magánlevélben tiltakoztam, hogy egy versfordításomat nevem közlése nélkül, mint a sajátját ki nyomtatta, akkor az illető, ugyancsak levélben, azzal a cínikus szöveggel válaszolt, hogy az „illegális műfordító”

ki van téve ilyennek. Megjegyzendő: az illető egy ugyan-csak meghurcolt (és nyilván kissé d is bizonytalanodott) szerzetesnő volt.

Ne ítélj...

De mindjárt nagy óvatosságot is kell ajánlanom mind-azoknak, akik akár az ilyen esztelenségnek, akár egyéb ügyetlenségnek, sőt eladott, vagy árulásgyanús helyezeteknek a láttán személyesen is gyorsan és keményen felelősségre vonnák őket. Az egyház ősi erkölcsi tanítása szerint (amit a józan emberi megfigyelés is teljesen igazol), mindig különbséget kell termi az objektív és a szubjektív bűn között. Ha halva találták Bátor Benőt, az gyorsan megállapítható, hogy emberölés történt. De hogy a hosszú, hegyes tör hogyan került ifjú szívébe, az egy egészen más, és sokkal bonyolultabb kérdés. A mi dolgainkban is, a perekben és a pereken kívül, ki volt az eladott besúgó és ki az ügyetlen hűséges, azt nemegyszer legalább olyan mértékű bizonytalanság övezi a földön, amilyen tisztán és biztosan tudja azt az ítélő.

És ha a fent leírt konstrukciókban ők állították is a bűnösségünket, számukra sem volt kényelmes a hétköznapi értelemben vett, szokványos bizonyítékok hiánya. Ezt mindig a vádlottak beismerésével próbálták pótolni, hogy így ők is elmondhassák, amit a farizeusok Krisztus esetében: mi szükségünk van még tanúkra? (Mt 26,66) A nyomozás során is, a bíróság előtt is mindig erős küzdelem folyt azért, hogy bűnösnek valljuk magunkat. A nagy többségükben kirendelt (és a vizet a bíróság malmára hajtó) ügyvédek ebben az egyetlen témában tüsténkedtek védeneknél, és munkájuk eredményességének bizonyítékát abban látták, ha sikerült valakiket rávenniük arra, hogy maguk húzzák magukra a vizes lepedőt. És ez még teljesen érhető is lenne, ha az egyéniséget kikezdő kínzások befolyása alatt történik. De hogyan lehetséges, hogy kiemelkedő erkölcsiségű papok és laikusok az 1961-es első, reprezentatív perben (Havass Géza és társai) tízen vallják magukat bűnösnek, és csak egyetlen ragaszkodik az ártatlanságához? Hogyan lehetséges továbbá, hogy ez az ellentét a későbbiekben sem bontja meg a barátságot azok közt, akik közt az már korábban is fennállt?

A perhullám szerkezete

Ehhez először is ennek a perhullámnak a felépítését kell látnunk. Időrendben is az első a fent említett Havass Géza és társai ügy, amit a Bimbó-tanács tárgyal 1961. június 7-e és 19-e között. Reprezentatív azért, mert ez elvileg nyűt volt, ami azt jelentette, hogy megbízható kiválasztottak jeggyel bemehettek, de például a vádlottak hozzátartozói, vagy az egyház képviselői nem. Ilyen módon és keretek közt vehettek rész újságírók is, akár külföldiek is, ami az akkori hírek szerint valójában egy-két lengyelt jelentett. Viszont így az újságok is írtak az ügyről, természetesen a megadott hivatalos változat értelmében. Az erre épülő többi per viszont már teljesen csendben és titokban egy-egy visszhangzóan üres teremben zajlott le.

A „tejföl-per”

A kiemelt és reprezentatív Havass Géza-pert annak idején a hivatalosak mint „tejföl-pert” emlegették, és pedig azért,

mert míg a többi perben nagy általánosságban egy-egy ténylegesen együtt tevékenykedő munkacsoportot fogtak össze, ebben viszont azokat, akiket a többi csoport vezetőinek véltek. Az egész Havass Géza-féle csoport tehát mesterségesen összeállított volt, egy ebben a formában soha nem létezett csúcs-csoportot képezett, amivel többek közt az egész „összeesküvés” hierarchikusan felépülő voltát is szerették volna bizonyítani. Ez aztán még nyomokban sem sikerült, hisz az ide soroltak egy része egymásnak még a létéről sem tudott.

A másik cél az volt, hogy az egyes munkacsoportok vád alá fogott tagjai, addig megszokott és általában szeretett vezetőjük távollétében, védekezésükben zavartrá és bizonytalanokká váljanak. Ugyanakkor azzal is kecsegtették magukat, hogy az egyes vezetők saját ügyük és embe-reik védelmében esetleg szembe is állíthatók egymással, mégpedig mennél kevésbé ismerik egymást, annál inkább. Személyes tapasztalatból is ismerem ennek módját, hisz az előkészületek idején nálam is próbálkoztak ezzel. Miért vallja magát bűnösnek az ártatlan?

— Nézze, azt maga is tudja, hogy el fogják ítélni. De nem mindegy, hogy mennyire, és ez magától függ. Őszinteséggel, szerénységgel, büntudattal, készséggel majdnem vég nélkül le tudja nyomni ítéletének a mértékét. De ha szemtelenkedik, ugyanúgy meg is emelheti. Talán még öt év alá is mehet, de ha akarja, a tízet is kiverekedhet magának. És ha valaki azt hiszi, hogy neki a szemtelenkedés megéri ezeket az éveket, az az ő dolga. De maga nem egyedül van. A maga póre után jön a vezetettjeinek a póre. És ha a nagyvezér például öt évet kapott, ők csak ennél kevesebbet kaphatnak. De ha maga kiverekszi a maga számára a tízet, kinyitja előttük is a nyolc-kilenc év kapuját. Es akkor hol van az Isten? És ezt hogy bírja él a maga fene nagy vallásos lelkülete? — mondták.

Csak hogy azok, akikre ez velem kapcsolatban vonatkozhatott, az életüket rég az Istennek adott szerzetesek voltak. Számolhattam azzal, hogy sok mindenben sérülhettek, mint én is, de zokon tőlem legfeljebb azt vették volna, ha bedőlve a fenti érvelésnek, a helyállásukban való bizalmatlanságomról teszek tanúságot. Nem hogy a mondanóm lényegén, de még a kifejezéseken, vagy hangsúlyokon sem voltam hajlandó változtatni. De az egész áradatban bőven voltak jó szándékú, de még ki nem érett fiatalok, akik miatt az őket féltő felnőttek mondhattak olyat is, amin ma akár meg is botránkozhatik valaki, aki nem számol az Úristen irgalmával.

A megközelítést ismét egy velem kapcsolatos, tehát első kézből való esettel tudom illusztrálni. A nyomozás már előrehaladott stádiumában egyszerre csak elkezdtek vádolni fiatalok fegyveres összeesküvésének a megszervezésével is. Pedig ők is tudták, hogy katona sem voltam, nem hogy fegyverekhez értenék. Aztán a bíróság elé egy testvérpárt állítottak, akik azt vallották, hogy ők éppen egy robbantási ügyben vannak letartóztatva, és hogy az erre irányuló szakmai felkészítésüket tőlem kapták. Én azt feleltem, hogy soha nem is láttam őket, ez azonban senkit sem érdekelt. Az ítélet erre a részletre nem tért ki,

hisz tizedrangú vádlotként így is a második legsúlyosabb ítéletet kaptam, ami amellel valójában az első volt, mert annak, aki számszerűleg egy fél évvel többet kapott, egy régebben letöltött másfél éves internálást azonnal be is számítottak.

A dologra csak később, ősszel, a Márianosztrai börtönben derült fény az egyik sétán. Egyenként kellett mennünk, egymástól öt méter távolságra, s az elnyúlt kör közepén a smasszerek vigyáztak arra, hogy a beszédtilalmat meg ne szeghessük. Az életrevaló emberek azonban az udvar távolabbi sarkaiban azért megtalálták erre a lehetőségeket, így az egyik napon egyszerre csak megszólított valaki hátulról, aki elárulta, hogy tudatosan iparkodott mögém kerülni, hogy beszélhessen velem. Bemutatkozott, hogy ő a fenti testvérpár egyike, és most tulajdonképpen a testvére nevében is bocsánatot akar kérni tőlem a hamis tanúvallomásaért. A dolog egésze azonban úgy áll, hogy én mégiscsak ismerem őket, és ők is emlékeznek rám. Ugyanis évekként azelőtt egy nagybátyjuk lakásán — megmondta a nevet, és az csakugyan személyes ismerősöm volt — néhányszor találkoztunk. Ugyanis kamaszkorukban a nagybátyjuk az egész rokonságból, ismerőseitől összeszedte a kortársaikat, és elvitt engem közéjük, hogy a kamaszgyerekek problémáiról az Evangélium szemszögéből beszéljek nekik. Ez két, vagy három alkalommal történt így. A fiúkat ugyan bemutatatták nekem, de személyes kapcsolatba nem kerültem velük, máskor nem találkoztunk, és a kamasz néhány év alatt annyit fejlődhetik, hogy nem csoda, hogy nem emlékeztem rájuk. Az elmondottak tényleg fel is elevenedtek bennem, anélkül azonban, hogy az arcokra vissza tudtam volna emlékezni.

Mostanában aztán ez a két testvér valami éretlen tüntetésből utcai robbantást csinált, ahol senkinek sem történt baja, még ők maguk is helyben maradtak valami gyerekes kíváncsiságtól vezettetve, hogy mi fog azután történni, s így mindjárt a helyszínen el is kapták őket. A nyomozóknak kapóra jött az ügy, mivel a mi vizsgálatunk éppen folyt, és jó lett volna annak világnézeti színeit valami fegyveres üggyel a politika felé terelni. A naiv gyerekek elé teregették az éppen letartóztatásban lévő papok fényképeit, kérdezve, hogy kiket ismernek közülük, és a két testvér szíve egyszerűségében engem azonnal elvállalt. Nekik mégiscsak egyszerűbb volt rám emlékezni, mint nekem rájuk. S a többi már ment, mint a karikacsapás, mert a fiú még elmondta, hogy édesapjuk a háború alatt aktív katonatiszt volt. Igaz, hogy műszaki ember, aki semmi politikai, vagy kétes ügyben nem vett részt, s így a háború után nyugodtan le is szerelhetett, és műszaki vonalon helyezkedett el. Most azonban a nyomozók azt mondták a fiúknak, hogy ők a robbantást mástól nem tanulhatták, csak vagy az apjuktól, vagy — tőlem. Ezt ugyan nem kell vállalniok, de ha tagadják, az egyértelműen az apjukra utal, és akkor ők kénytelenek azt letartóztatni. Egy higgadt felnőtt talán talált volna kiutat, de maga a robbantás is mutatja a fiatalok éretlenségét, akik ezután nem lettek volna normálisak, ha nem rám vallanak. Mindjárt meg is nyugtattam beszélgető partneremet, hogy

aludjanak békén, ők éppúgy áldozatok, mint én, és különben is az én egész sorsom másutt és más dolgok alapján dőlt és dől el. Soha többé nem találkoztam egyikükkel sem. Maga az eset azonban mélységesen jellemző egész akkori helyzetünkre, amit ha mi, az áldozatok, nem békés, evangéliumi lélekkel tudtunk és akartunk volna elhordani, bőven rombolhatott volna bennünk is. Az ilyen jellegű helyzetek és események ismeretében magam soha nem kovácsoltam magamban senki ellen sem vádat, pusztán azon tény alapján, hogy valaki, vagy akár saját maga, bűnösnek állította az illetőt.

Azért van bűnös „ártatlan” is!

Más volt az eset, mikor minden előzmény nélkül egyszerre csak szembesítettek egy szabadlábban lévő tanúval. Meglepetten ismertem fel benne valakit, akivel addig már húszéves férfibarátság kötött össze, és akiről eddig nem is tudtam, hogy ez a hullám őt is elsodorta volna, akinek a mi dolgainkhoz nem is volt köze, és azért nem nagyon volt mit mondania. De valahogy igazolni akarva magát, felhozta az Actio Catholica által 1947-ben kiadott *Kereszténység és demokrácia* című könyvet, annak illusztrálására, hogy nem igaz az én védekezésem, miszerint sohasem politizáltam, mert ez az én könyvem, és ez bizony politika. Az állítást könnyű volt tényszerűen cáfolnom, mert az Actio Catholica megbízásából a nyomdai munkák ugyan az én kezemen mentek át, de magából a szövegből egy szó sem az enyém. Amellett a kiadvány átment még az akkoriban kötelező állami cenzúrán is. Ezek után ez a dolog sem került elő a bíróság előtt. Én azonban megkérdeztem a kihallgató tisztet, hogy mit akartak ezzel a halva született ötlettel. Mire az derülve csak annyit mondott: az összesek között ez volt a legjobban bejvedve.

Aztán az 1963-as amnesztia után véletlenül összetalálkoztam vele az utcán. Megállított, és elkezdte fejtegetni, hogy mostanában behívták a rendőrségre és azzal bízták meg, hogy vegye fel velem újra a kapcsolatot, és jelentse majd, hogy mit is csinállok. Ő azonban ezt megtagadta. Kétkedve hallgattam, aztán nem találkoztunk többé. Évtizedek múltán, megérve és megöregedve rendezte el ezt a dolgát, és én szívből örültem neki, hogy még itt a földön tette tisztába az ügyet. Mert hasonló bűnökről nem egyről tudok, hasonló rendezésekről alig.

Hasonló jellegű volt a „tejföl-pernek” egyik jelenete is. Az egyik vádlott egyszer csak váratlanul szót kért, amit a bíró azonnal meg is adott neki. Maga pedig hátradólt a székében. Bennem villámcsapásszerűen gyúlt ki a fény, hogy itt most valami előre megbeszélte összejátéknak, cirkusznak leszek a tanúja. Hisz magam csak szólításra nyithattam ki a számat, és akkor is az első mondat után belém fojtották a szót. Most viszont a bíró tudja, hogy készül valami, azt is tudja, mi az, és előre szabad pályát adott neki. Börtöntapasztalatomból ismertem már ezeket a kímódolt cirkuszokat. És tényleg, a szerencsétlen pap, aki valójában már egy évtizede dolgozott Pesten, az „illegális hitoktatásban”, most felolvasott egy nyilatkozatot, amelyben kifejezi így elkövetett bűnei feletti bánatát, ami annál

nagyobb, mert ő mindezzel egyaránt megsértette az államot, meg az egyházat! Nem tudom, mire számított ezzel az ostobasággal, de a Gondviselés humorából az 1963-as amnesztiával mindnyájan egyszerre szabadultunk, nyilatkozók, és nem nyilatkozók!

Persze, azért a mesének itt még nincs vége, mert amikor 1966-ban harmadszor is letartóztattak, az akkori kihallgatóm derűsen közölte velem, hogy ezért csak magamra vessek, mert attól, hogy valaki pap, ők még jól kijöhetnek vele. És felhozta példának a fenti nyilatkozót, akivel állítása szerint az előző estén vacsorázott együtt az egyik halászcárdában. Az illető ugyanis pályázik egy megürült nagyvárosi plébániára — amiről a letartóztatásom előtt különben magam is hallottam — és a *cégnek* nincs kifogása a dolog ellen. (Szoltsenyicin tanúsága szerint a GPU-sok is így beszéltek magukról: a cég!) Különben e sorok írásakor az illető még ugyanazon a plébánián él! Mindezekből az is világossá válhatik, hogy egy gyöngye pillanat baklövésének nem kell ugyan feltétlenül döntő súllyal esnie a latba, de ha a gyöngye pillanatok egy olyan láncolatba kapcsolódnak, amelyik szabadulás után is tovább tart, ott nincs többé kétség!

A vesztes mindenképpen te vagy!

A fenti jellegű bírósági cirkuszokba azonban az ember akaratán kívül, ártatlanul és tehetetlenül is belehullhatnak. Ebben a perben például ártatlanságom ügyében gúnyolódta így velem:

— Hogy tizenegy ember közül maga egyedül vallja magát ártatlannak, az is csak nekünk jó. Bizonyítja, hogy ez itt, most, nálunk lehetséges. És ha maga megtehetette, a többi is megtehetette volna. Ha nem tették, nyilván nem is ártatlanok. De az sem képzelhető el, hogy az ennyi többi bűnös között legyen egy ártatlan. Sokkal inkább egy konok, beképzelt, gyáva, vagy akármilyen, de a társaság bűnösségére a maga ártatlankodása mindenképpen felteszi a koronát! Ma sem tagadhatom, hogy a naiv külső szemlélőre a maga összefüggéseiben tehet a dolog ilyen benyomást, de másként viselkedni akkor sem állt módomban. Mindössze az ilyen felismerések még rátesznek egy lapáttal az ember terheire. S emellett nem is ez volt a legsúlyosabb teherünk! Tudtommal a letartóztatási hullám csúcspontjának másnapján, 1961. február 7-én az állami hatóságok a püspöki kar számára egy „információs megbeszélést” rendeztek, ahol szokásszerű agresszivitással támadták őket, és általában az egyházat. És erre lenne visszavezethető az a későbbi, ez év március 15-én megjelent püspökkari körlevél, amelyik elítéli a letartóztatottak államellenes szervezkedését, elhatárolja magát tőlük, és fenyegetőzik mindazokkal szemben, akik „a katolikus Egyház törvényeit megszegve, hivatásukkal visszaélnék” (Lásd Dr. Jámbor Ottó: *A „Fekete Hollók” összeesküvése*. Magyar Nemzet, 1989. szeptember 9.10. o.) Lejebbn ugyanaz az újságcikk még azt is állítja, hogy „az egyházi vezetés saját, nehezen megőrzött pozíciójának további megtartása érdekében *rákényszerült* egy ilyen elítélő kommuniké kiadására”. Szántó Konrád az Új Ember 1990. december

23—30-i számának 4. oldalán ezt a körlevelet hamisítványnak mondja, ami persze egyáltalán nem kizárt, bár nem történik hivatkozás bizonyítékokra. Annál sajnálatosabb, hogy hivatalosan és nyilvánosan az illetékes egyházi hatóság mindmáig nem foglalt állást ezzel a körlevéllel kapcsolatban. Pedig annak is itt volna az ideje, hogy most aztán igazán elhatároljuk magunkat nemcsak ettől a körlevéltől, hanem a mélyszántás, begyűjtés, és más hasonlóan fontos „egyházi”, „vallási” témákban kiadottaktól is. Szomorú összehasonlításképpen: a német püspöki kar a nácizmus idején soha nem határolta el magát egyetlen üldözött paptól, vagy kereszténytől sem (Hürten: *Verfolgung, Widerstand und Zeugnis*, Grünewald, 1987, 91. o.)

A körlevél akkori megjelenése nemcsak sajnálatos és romboló, de teljesen jogellenes és ennyiben egyenesen nevetséges is volt, hiszen hol voltunk még a jogerős bírói ítéletektől, melyek egyedül adnak lehetőséget olyan megállapításokra, amilyeneket ez a körlevél már jó előre megfogalmazott. Ilyen megelőző elmarasztalások publikálásába közéleti emberek Európában belebuknának, és rágalmazási eljárásnak tennék ki magukat. Elénk pedig — elém is — úgy dobták oda az iratot, hogy mit akarnak maguk, hisz a maguk püspökei is úgy látják, mint mi. Volt, akinek belső világa megnyomorodásához az is hozzájárult, hogy püspöke, akinek lelkiismerete szerint védenie kellett volna a papját, az Isten ellenségeinek oldaláról támadta hátba őt. Volt letartóztatott, akit egyenesen megsajnált a nyomozótisztje, mondván, hogy miért erőlködik, hiszen ez a püspök dolga lenne, itt se neki kellene ülnie, a püspöke helyett van itt! Biztos, hogy a püspökök is nagy nyomás alatt álltak, de talán letartóztatottak sem kisebbek alatt! Pedig mindegyikünknek, ha szabadon, ha nem, ha akár a kivégző osztag színe előtt is, a helyzet és a pillanat függvényében, de csak az Isten és az embertestvérek iránti hűséget kell megélnünk!

Ebben a tekintetben pedig *az egész magyar társadalmat megmérgezte néhány evangéliumellenes, evilági szólam: túlélni ezt az időt, és közben menteni, amit lehet! Talán a nácizmus emberüldözései idején született meg ez a szlogen, ami azonban mindmáig virulens maradt. Volt, aki felszereléseket „mentett meg” egy kiüresített rendházból, észre sem véve, hogy valójában hullarabló volt! Minden Evangéliumban megtalálható tétel, hogy aki meg akarja menteni az életét, elveszti azt (Mk 8,35), de nálunk ez nem volt, sőt ma sem ismerős, vagy elismert. Aki figyelt volna rá, azt a többiek — ha mindjárt a lelkek jó szándékú féltésében is — de azonnal forrófejűnek, hóbörgőnek titulálták, és elbátortalanították. A mai fiatalok ebben nőttek fel, s az idősebbeket zárt körként ma is ez veszi körül. Ezért kevésbé határozható meg, kevésbé is fontos az egyes vétkesek hibáinak tényleges erkölcsi súlya, mint amilyen keményen kell szembenéznünk ezzel a témával, mint átfogóan társadalmi keresztény feladattal!*

„... hogy a nyáj ne nélkülözze a pásztor gondoskodását, sem a pásztor a nyáj engedelmisségét..” (könyörgés a zsolozsma Vesperásából)

Szétfeszítené ennek az írásnak a kereteit, ha a mai magyar kereszténység közösségi, társadalmi feladataival a maguk szerves teljességében akarnék szembenézni. De akkor is mulasztást követnék el, ha még azt sem venném szemügyre, amit ez a perhullám maga, közvetlenül revelál.

Az elmúlt évtizedekben például általános magatartás volt, hogy a többiek minden lebukottól gyorsan elvágják magukat. Mindenki mosta a kezét: rá nem tartozik, tőle idegen, csak visszaélt vele a másik, — s tették mindezt abban a hitben, hogy így legalább azokat megmentik, akik nem estek bele a szórásba. A külső szemlélők annak idején ugyanezt látták a Kiszgazdapárt felszeletelésénél, sőt aztán a párttagok elleni (Rajk, Szakosits stb.) pereknél. Egységes társadalmi magatartás volt: nem utánanyúlni annak, akit fellöktek, nehogy melléje kerülj! De másnap, mikor téged löknek fel, csodálkozol, vagy átkozódsz, hogy a ti-eid közül senki sem jön a segítségedre. Röhögve vágják a szemembe: nem fognak tömegek tüntetni magukért, — s tudtam, hogy igazuk van! Pedig tüntettek tömegek akkor is, hol atomerőművek, hol faji megkülönböztetések, vagy akár a vietnami háború ellen. Saját tömegeink is meleg szívvel, és könnyes szemmel jöttek ki a moziból — a Gandhi-filmről. De a saját egyházukon belül a keresztények különös némajátékot játszottak. A püspök esetleg elment egy a közérdeklődés előterében álló, megbecsült ember névnapjára, de nem állított be atyailag körülnézni saját városa valamelyik plébániájára. A legjobb szándékúak iparkodtak a legkevesebbet látni és hallani, szólni pedig legfeljebb csak külső kényszer hatása alatt szóltak. Elvégre a keresztények felnőttek, megvan a magukhoz való eszük, majd csinálják, amit lehet, és amit tudnak, valami hivatalos, felső szó csak szervezkedésgyanús! A papok, hívők oldaláról viszont ez úgy hangzott: csinálni, nem kérdezni, nem jelenteni, az ember ne tegyen terhet a felettesére. Ki csinálja azt, amit tud magától, magában, magának, akkor nem lesz baj! És tényleg, ez nem is rossz, ha valami összeesküvésről lenne szó. De hát Krisztus egyházat alapított!

Az ateisták messzemenően alkalmazták a divide et impera ősi elvét. De ezen belül még úgy is változtatták a magatartásukat, ahogyan célszerűnek látták. Eleinte azt hangoztatták, hogy csak a feudális nagyurakkal, a püspökökkel nem lehet kijönni, de a nép között, a néppel együtt élő alsó papsággal nekik semmi bajuk sincs. Csakhamar ráébredtek azonban, hogy sokkal egyszerűbb dolog egy tucat püspököt tartani sakkban, és azután már a „nyugtalan” és „engedetlenkedő” papok és szerzetesek lettek a főellenség. És mi, a társadalom, bedőlünk ezeknek a csapdáknak, ahelyett, hogy annál szorosabban fogtuk volna egymás kezét. Így mindig kijátszhattak azt is, hogy ez csak hóbörög, és akkor mindjárt mindenki hátat fordított neki. Mikor Márton Áron irodaigazgatójává tette az egyik börtönből hazajött papját, akkor nálunk, a mi atyáink, legtöbbször maguk voltak pusztán félnék hivatali beosztottak. A börtönbeli éhezések idején például fájó szívvel láttam, hogy a hivatalosan beengedett élelmiszer-csomagokon keresztül a családok mi mindent próbáltak megtenni.

Akikről azonban egyházi felettesük „gondoskodott”, azok érezhették, hogy csak nemkívánatos kölöncöt jelentenek övéik nyakán.

Nem ezeknek a soroknak a feladata, hogy ezeket a vonatkozásokat a maguk teljes egészében tisztázzák, de saját feladatunk mélységét hazudnak le, ha nem is említенék őket. Mert az Evangélium színe előtt botrányos, hogy ennek a századnak viharos évtizedeiben a próféták mennyire nem fájték azt a kürtöt, amit Urunk a kezükbe nyomott. Benda: Az írástudók árulása című könyvének idevonatkozó állításait is alig hallották meg. Hány magyar püspöki körlevél áll azzal a 185 lengyellel szemben, melyek 1945 és 1975 között jelentek meg? (Concilium, 1982. ápr. 38. o.) És hány volt olyan, amilyenek a lényege szerint lennie kellett volna. Biztosan az 1944. szeptemberi, amelyik a lelkipásztorkodó papságot kötelezte arra, hogy akkor is a híveivel maradjon, ha ez számára a vértanúságot jelenti. Vagy Mindszenty körlevelei. És ha ma emberi száanalommal nézzük Horthy kiugrási kísérletét, amelyik szinte egy cserkész hadijáték színvonalán zajlott le, olyan épületeket sem biztosítva, mint a rádió, vagy olyan személyeket sem mint akár a fia, akár a főváros katonai parancsnoka, akkor ugyanolyan fájó lélekkel nézhetjük a nemzetközi súlyú egyházjogász, Serédi prímás próbálkozásait, ugyanazon év késő tavaszán a zsidók érdekében készített püspökkari körlevél ügyében, aki a maga európaiságában szintén nem számol azzal, hogy nem magához hasonlókkal áll szemben. Viszont egy-egy felülről jött evangéliumi állásfoglalás élet hányszor vette el a helyiek ijedtsége: magam is olvastam fel pesti templomban olyan körlevelet, ahol túl kellett lépnem azokon a piros zárjeleken, amikkel a beijedt plébános zsigerelte ki a körlevél lelkét. Ezért téves az a felfogás, mely mindig kizárólag másutt keres bűnösöket, s nem azt tartja elsőrendű feladatának, hogy a magunk sorait rendezzük, a magunk megközelítéseit tisztítsuk meg! És ezt összefogva, közösen, mert ha másoknak sikerült közénk éket verni „összeesküvésekkel”, azt ne folytassuk mi magunk a „tisztázásokkal”!

Habent sua f ata libelli

A teherképek között nem mellékes az az éktelen kulturális pusztítás sem, ami az ilyenfajta ávós akciókat kísérte. Köztudomású, hogy a keszthelyi kivételével jószerint minden magyar főúri könyvtár elpusztult, nem a háborúban, hanem utána, a frontátvonulás, a fosztogatások pusztításai következtében. A szerzetesi könyvtárak a felosztás idején jutottak lényegileg ugyanerre a sorsra. A különböző egyházi perek kapcsán pedig az egyes személyek körül felgyűlt kultúrértékek semmisültek meg. Volt pap, akinek kora ifjúságától kezdve összegyűjtött, könyvritkaságokat is tartalmazó, lelkiéleti könyvtárát letartóztatásakor minden különösebb céccó nélkül vasvillával hányták teherautóra. Azt magam is tapasztaltam, hogy semmivel sem törődve, számukra csak az volt a biztos és megnyugtató, ami egyszer elpusztult. Hogy ezek régi, cserkész tábori fényképek voltak-e, vagy idege nyelvű könyvek, az mellékes. A könyv, ha keresztény felfogású, már ellensé-

ges. Dehogy kellett kommunistaellenesnek lennie, természettudományi könyveket is elvittek, ha úgy tűnt, hogy írója nem materialista. Számomra a legjellegzetesebb a doktori disszertációs jegyzetanyagom sorsa volt. A disszertáló a háborús időkben készült a dunántúli közép-hegység török utáni népességi viszonyairól, tudatosan helyezkedve szembe azzal a hatalompolitikai „történet-szemlélettel”, amit ilyen célokra a náciizmus alakított ki. Az ostrom idején azonban a jegyzetanyag jó része tűz áldozatává lett, és így a téma lezárása már lehetetlennek bizonyult. A náciizmus bukása után azonban a munka is elvesztette már korábbi jelentőségét, de ami megmaradt belőle, azt emlékként megőriztem. Ez az emléktanyag ezer és ezer kutatási cédulából állt, a XVI. és XVII. századból származó névjegyzékekkel. A cédulákon ugyan szerepeltek a források, a lelőhelyek, az időpontok, falunévnek az adatai, a nyomozók azonban arra gyanakodtak, hogy ezek a három-négyszáz éves adatok az összeesküvésbe szervezettek névjegyzékai! A nevek mennyisége azonban őket is megingatta: ezek mind be voltak szervezve? — kérdezték. Mikor elmagyaráztam a dolgot, hitték is, nem is. Cáfolni nem tudták, de biztonságban sem érezték magukat, így aláírtak velem egy írást, hogy mindezekre nincs szükségem, és beleegyezem a megsemmisítésükbe. Aláírtam, hisz csak emléktanyag volt már, és mert az volt a benyomásom, hogy ha ellenkezem, csak tápot adok a gyanakvásuknak. A megsemmisítéstől megnyugodtak. De csak szabadulásom után láttam, hogy mi mindent vittek még el tőlem, aminek sorsáról soha többé semmilyen formában sem esett szó. Egyedül erről az anyagról írtak alá velem egy ilyen lemondást, ami szintén arra vall, hogy ez valamiféle próbatétel, vagy provokáció volt, s felmerül a kérdés: mi történt volna, ha nem írom alá? De itt is befolyásolt a fentebb már említett szempont: mikor annyi elvi kérdésben kellett az embernek elutasítónak lennie, még örültem is, ha akadt valami, amibe belenyugodhatok, nem keltve azt a benyomást, hogy a keresztények elvből államellenesek.

Ide csatlakozik az a jellemző eset is, ami ugyan valójában nem hozzám kapcsolódik, hanem egy, alább még emlegetendő nővér együtteshez, amivel azonban személyi kapcsolataink révén a bíróság engem is el akart áztatni.

A mai kismarosi nővérkonvent egyik korábbi fészkében tartott házkutatáson, mint ilyenkor mindig, elsősorban a „brosúrákat” keresték, tehát azokat a gépelményeket, melyek az akkori cenzúraviszonyok között a keresztény lelkeség friss és klasszikus termékeinek egyedüli lehetséges hordozói voltak. A tartalmuk már nem is volt érdekes, hisz pusztán létük is már az állami könyv- csajka-rendszer-től való függetlenedési törekvésre utalt. Hosszabb eredménytelenség után azonban az egyik nyomozónak eszébe jutott felhajtani a rekamié lapját, és ott végre megtalálták azt, amit kerestek. Az egész akkori európai keresztény sajtót bejárta az a nekem szegezett kérdés, hogy hogyan mertem a brosuráimat egy rekamiében tartani. Eszem ágában sem volt, és nem is lett volna értelme azzal térni ki a kérdés elől, hogy hisz nem az én lakásom, nem az én

bútorom, miután az egész ügy mindnyájunk ügye volt. Azt feleltem, hogy nem tudok olyan törvényes rendelkezésről, amelyik tiltaná, hogy könyveket, írásokat tartsak a rekamiémokban! A hivatalosok ilyen esztelen kérdéseit a mai olvasó fejszójával fogadja, akkor viszont minél kiútalanabbnak tűnt a válasz, annál inkább megpróbálkoztak vele: hátha épp ezért omlik össze idegileg a másik. Ha ez nem történt meg, zavartalanul mentek tovább, gondolván: majd legközelebb!

A perhullám többi tagja

Nézzük most végig, kiindulva a „tejföl-perből”, az arra épülő hullám egész szerkezetét. Ennek a pernek 11+1 vádlottja volt, mert Tabódy Istvánt kémkedéssel is vádolták, s azért vele külön, zárt tárgyaláson foglalkoztak. A többi vádlott közül az első hatot több-kevesebb joggal és az ő zsargonjukban a „ciszterci illegáció” magjaként ítélték el 1961. június 7—19-e között. Rájuk épült 1961. július 26—29-e közt a ciszterci Pálos György Bemardinról elnevezett ügy 17 elítélttel. Az ugyancsak ciszterci 'Sigmund László Lóránt és társaira viszont csak 1962. február 19—21-e között került sor. Valószínűleg az idő előrehaladásával az illetékesek is meggyőződtek az egész ügy szélmalomharc jellegéről, mert itt a három elítélt mellett már 20 fővel szemben megszüntették a nyomozást. A „tejfölper” hetedrendű vádlottjához, Ikvay Lászlóhoz kapcsolódott 1961. július 21-e és 24-e között Kiss László, és öt társának a pere, akik a KIOE-KLOSz ifjúsági vonalat jelentették. A „tejföl-per” következő vádlottja, Emödi László, a Regnum akkori házfőnöke, akinek nyomán 1961. július 3—6-a közötti Regnum-perben ítélték el nyolc főt, akikhez azonban még egy 16 és egy másik 19 főből álló csoport is tartozott, akikre különböző hátrányok vártak, még ha nem is tartóztatták le őket. A „tejföl-per” következő — Földi Endre — elítéltjéhez, Bolza Máriával az élén a Mária-Légió hét elítéltje csatlakozott 1961. július 17—18-án. Az első per tizedrendű vádlottja Lénárd Ödön volt, akihez csatlakozott Csapody Etele és társainak pere, 1961. július 8—12-e között. Ebben a perben nyolc elítélt volt, miközben 10 fő ellen szüntették meg a nyomozást. Ezek az elítéltek a mai kismarosi cisztercita nővérek idősebbjeiből, valamint Lénárd néhány barátjából tevődtek össze. Tabódyhoz kapcsolódott a Rédly-ügy, 1961. június 30-án, hat elítélttel. Lénárd függvénye volt még az 1961. november 3-án elítélt Tatár Margit angolkisasszony. Nem tudni, hogy ő miért szerepelt így külön és egyedül. A sor végén pedig van egy a fentiektől még a nyomozók szerint is független pécsi csoport, akiket ott is ítélték el, 1961. július 24-e és 27-e között: Csonka Ferenc és négy társa, akiket azonban a későbbi börtöni kezelésben az előbbiekhöz csatoltak.

Egy 1961. októberi rendőrségi összeállítás szerint a „Fekete hollók összeesküvésében” 85 letartóztatás történt, akikből csak négy személyt helyeztek később szabadlábra. Fegyelmileg 120 főt vontak felelősségre, és különböző módokon még legalább 200 embert zaklattak. A tervszerű összefüggéseket mutatja, hogy ezekből a perek-